

Različitost u filmu "Kišni čovjek" (1988.)

Krištof, Leonardo

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:570174>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-09**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnost i Mađarskoga jezika i
književnosti

Leonardo Krištof

Različitost u filmu *Kišni čovjek* (1988.)

Završni rad

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Kristina Peternai Andrić

Osijek, rujan 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost/Katedra za teoriju književnosti i svjetsku
književnost

Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnost i Mađarskoga jezika i
književnosti

Leonardo Krištof

Različitost u filmu *Kišni čovjek* (1988.)

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Kristina Peternai Andrić

Osijek, rujan 2022.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnoga, odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13.09.2022

Leonardo Kristof, 0122232472

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ovaj završni rad bavit će se prikazom različitosti u filmu Kišni čovjek iz 1988. godine. Različitost će se odnositi na invaliditet, bilo da je riječ o psihičkom ili fizičkom invaliditetu, što je ujedno i glavni sadržaj istraživanja. Istraživanje je provedeno kroz medij filma, gdje je prikazan život osobe s invaliditetom. Istraživanje je poduzeto s ciljem predočavanja okolnosti s kojima se osobe s invaliditetom sureću svaki dan. Rezultat istraživanja je potvrda mnogobrojnih stereotipa i stigma s kojima se osobe s invaliditetom susreću.

Ključne riječi: različitost, invaliditet, stereotip, Kišni čovjek, društvo

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ISTRAŽIVANJE INVALIDITETA U OKVIRU HUMANISTIKE	2
2.1. Invaliditet kao identitet.....	3
3. PRIKAZ INVALIDITETA U FILMU <i>KIŠNI ČOVJEK</i>	6
3.1. Društveni pristup osobama s invaliditetom.....	9
4. STEREOTIPI	11
4.1. Stigma.....	13
4.2. Binarne opozicije.....	14
5. ZAKLJUČAK	15
6. LITERATURA	16

1. UVOD

Kako je svijet svakim danom sve više preplavljen novim sadržajima i informacijama, oni koji ih konzumiraju zbog njegove količine nisu u mogućnosti dublje promišljati o istima. Zbog toga danas bilo riječ o čitatelju, slušatelju i gledatelju, često nisu svjesni da je invalidnost sve prisutnija u umjetnosti. Tako se u posljednjih trideset godina sve češće javljaju humanistička istraživanja koja se bave psihičkim ili fizičkim poremećajima kod likova u filmovima i ostalim umjetnostima. U ovom radu će se analizom dostupne literature i pregledom samog djela pokušati obrazložiti i obraditi tema različitosti u filmu *Kišni čovjek* iz 1988. godine te će se također obratiti pozornost na koji način je prikazan invaliditet u filmu i na koji način društvo reagira na invaliditet. Naglasak će se staviti na simptome koje lik u ovom slučaju Raymond pokazuje. Također će se prikazati odnos društva prema pojedincu te odnos prema simptomima koje lik pokazuje. Osim toga biti će riječ i o stereotipima, sintagmama i binarnim opozicijama te razlog zbog kojega se javljaju. Na kraju rada će se iznijeti zaključak, u kojem će također biti riječ i o učinku filma.

2. ISTRAŽIVANJE INVALIDITETA U OKVIRU HUMANISTIKE

Humanistika je u današnjem vremenu marginalizirana, te usmjerena je prema prirodnim i tehničkim područjima biomedicine, biotehnike te zdravstva u smislu važnih otkrića, preporuke za studij te njihovo financiranje. Vrlo je važno naglasiti ulogu humanistike u okvirima tehnologije. Naime tehnologija može dosegnuti svoj puni potencijal samo onda ako je usmjerena prema dobrobiti čovjeka te ako je povezana s čovjekom, što je moguće samo u slučaju da su pojedinci empatični, slušaju jedno druge, međusobno se prihvaćaju, razumiju, da u vidu imaju potrebe drugog.

Književnost pa tako i film mjesto su potencijalnog otpora, u kojima se stvara potencijal za postizanje široke publike unutar koje se oblikuju razni stavovi. Humanistika, književnost pa tako i film imaju široku platformu u prikazivanju slike o drugima. Pružaju nam mogućnost da određene situacije i životne okolnosti promotrimo iz tuđe „kože“, ali isto tako šire nam kritičko mišljenje, uče nas analitičkim vještinama te usvajanju metodologije koja je primjenjiva i u drugim znanstvenim područjima pa tako i u svakodnevnom životu. Važno je za napomenuti da humanistika nije samo vrijedna ako kroz nju možemo nešto naučiti.

Međuodnos invaliditeta i filma smještamo u kontekst istraživanja koja su se smjestila u humanističkim znanostima kao poprilično novom području koje se pojavilo u dvadesetim godinama dvadesetog stoljeća, bazirajući se na koncept invaliditeta razvijen na križištu filozofije, povijesti, književnosti, umjetnosti, antropologije, lingvistike, obrazovnim i kulturnim praksama. Pogledamo li unazad u vremenu možemo vidjeti kako su se rasprave o invalidnosti vodile unutar psihologije, medicine i socijalnog rada. Dok u današnje vrijeme možemo vidjeti sve veću svijest koja je usmjerena prema invalidnosti i to u akademskim krugovima, gdje se upravo i oblikovao socijalni model invalidnosti u kontekstu identiteta. Otvaraju se teme koje se vezuju uz stereotipe, empatije, stigme, govor u ime drugog, manipulacije ali istodobno se također ukazuje na važnost pripovijedanja i isticanja invaliditeta u svim medijima.

Jedan od glavnih teoretičara invalidnosti u okviru humanistike je Lennard J. Davis koji pokazuje interes za one koji su smješteni onkraj normalnosti i norme, zazorne i čudovišne.

Njegova teza glasi: “Opstanak znanosti o književnosti možda ne pripada najsposobnijima, nego osakaćenima, hromima i slijepima...” (Peternai Andrić, 2019: 22)

Alice Hall je također jedna od važnijih teoretičara invalidnosti u okviru humanistike. Ona se koristi pojmom kognitivne razlike za likove s koji imaju intelektualnih poteškoća, a pojam je prihvaćen zbog svoje širine.

Važno je za spomenuti teoretičarku Martu Nussbaum koja nam govori kako književnost omogućuje „pozicijsko mišljenje“ to jest pruža priliku da se svijet gleda iz tuđe perspektive. “To znači biti u stanju promišljati kako bi moglo biti u koži osobe koja je različita od nas, postati inteligentnim čitateljem njezine životne priče i razumjeti emocije, želje i žudnje koje bi netko mogao imati u njezinoj situaciji.” (Nussbaum 2012: 119). Ona tvrdi da ako se svjesno zauzme gledište druge osobe, da se onda kod slušanja pripovijesti javlja suosjećanje. “Kultiviranje suosjećanja nije samo po sebi dovoljno za prevladavanje sila porobljavanja i podređivanja, budući da i samo suosjećanje može postati saveznikom gađenja i srama, osnažujući solidarnost među elitama i udaljavajući ih još više od podređenih.” (Nussbaum 2012: 58).

2.1. Invaliditet kao identitet

Identitet je izašao iz socijalnog, medicinskog, i pravnog diskursa. Sve prisutniji socijalni model se ne suprotstavlja medicinskom modelu već razlikuje bolest kao stanje organizma od invalidnosti. Pojednostavljeno, invalidnost u raznim tjelesnim ili psihičkim oštećenjima predstavljaju ograničenja za pojedinca, no on nastaje kada se okolina ne brine o različitima, kada ih društvo onemogućuje diskriminiranjem, isključivanjem, tvorbom osjetilnih, afektivnih, arhitektonskih ili kognitivnih barijera.

Naglasak o invaliditetu kao identitetu vodi se prema opsežnijem tematiziranju društvenoga. Društvo se promatra kao ono što sprječava različite (tjelesno i psihički) da u njemu sudjeluju svakodnevno i aktivno. Različite prepreke s kojima se susreću osobe s invaliditetom, bile one namjerne ili ne namjerne za posljedicu imaju da se osobe isključuju ili izoliraju u većoj ili manjoj mjeri. Socijalni model je kategorija invaliditeta koja govori o različitima koji odstupaju od „normi“, o onima koji su zbog različitih barijera odstranjeni i odbačeni iz društva. Naravno socijalni model uvažava i medicinske aspekte invalidnosti ali ne kao jedino bitne. Za invalidi-

tet možemo reći da je alternativni način egzistencije pa ga iz toga razloga ne tumačimo kao štetan društveni proces, već kao alternativan način postojanja.

Prema tome socijalni model invaliditeta je identitet koji je uspostavljen kroz razne društvene procese, a pri tome glavna pitanja i rasprave se vezuju uz status osoba s invaliditetom kao član manjine, koja se često osjeća diskriminirano, odbačeno i isključeno. Socijalni model se prvi puta počeo javljati u razvijenim zemljama i to devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Položaj djece i odraslih osoba društveno su uvjetovani te se kao glavni problem ističe odnos društva prema njima. Vidljivo je kako se ne negira postojanje teškoća kod djeteta ali se njegova vrijednost kao ljudsko biće ne umanjuje, no dijete iz društva ne isključuje teškoća, nego stavovi i razni predrasudi. Bitno je za naglasiti da svatko pripada društvu pa tako i oni različiti jer svatko može doprinijeti društvenom razvoju.

Važnost sintagme „osobe s invaliditetom“ leži u reprezentaciji invaliditeta kao životno iskustvo. Pojam je široko rasprostranjen u svakodnevnom govoru pa tako i u medijima. Kraj osamdesetih i početak dvadesetih godina dvadesetog stoljeća bilo je razdoblje u kojem su se vodile rasprave o invalidnosti unutar ekskluzivnih područja medicine, socijalnog rada i psihologije. Medicinski model obilježava invaliditet kao nedostatak, stanje rehabilitacije ili prikrivanje stanja. Socijalni model uočava da identitet nastaje kroz društvene procese te nam govori o invalidnosti kao ugrožena manjina, koja je nametnuta od strane društva. Invaliditet (tjelesno ili psihičko oštećenje) je nesumnjivo neka vrsta ograničenja za svakog pojedinca, a kroz povijest se invaliditetu pristupalo s medicinske strane, pravne te sporadično modelom milosrđa.

U današnjem vremenu model milosrđa je uglavnom napušten to jest to da osobu promatra kao žrtvu koja je ograničena svojim fizičkim ili psihičkim stanjem. Glavna teza modela milosrđa je da osobe s invaliditetom trebaju pomoć, ne mogu voditi samostalan život, imaju potrebu za prilagođenim školama i organiziranim smještajima te kako imaju potrebu za specijalnim uslugama. Model je fokusiran na ljudsko dostojanstvo pa tek poslije toga na njegovo medicinsko obilježje. Promiču se četiri vrijednosti: jednakost, autonomija, dostojanstvo i solidarnost, koja se kao model učvrstila sporadično.

Postoji i takozvani religijski model koji invalidnost podrazumijeva kao djelovanje boga. Kroz povijest se na invaliditet gledalo kao problem kojeg je trebalo što prije riješiti i to što efikasnije. Osobe s invaliditetom su na neki način smještene u ambivalentan položaj naspram

prevladavajuće kulture i to upravo zbog prilagođenih prostora, programa, socijalne pomoći, karantene, modifikacija u arhitekturi, eutanazijskih programa i drugo.

Jedan od problema kod medicinskog modela je taj, da se osobe s invaliditetom kroz razne medicinske tretmane, rehabilitacije i operacije nastoje uklopiti u društvo (obitelj, škola ili ne-kakve druge institucije). Pri tome se ne gledaju potrebe i želje osobe s invaliditetom, već ju se pokušava uklopiti u društvene norme. Isticanje invaliditeta kao identiteta interes pomiče od društvenog prema individualnom. Medicinsko razumijevanje invaliditeta razumijeva invaliditet kao entitet, koji je lociran u tijelu, bolest koja zahtijeva liječenje, ispravak i tretmane. Naravno medicinska istraživanja u pogledu invaliditeta su jako bitna, to je neupitno, no potrebno je ispitati vezu između društvenog konteksta i medicinske prakse što invalidnost stigmatizira.

Vidljivo je kako se socijalno model oslanja na medicinski, i to na način da bolest (stanje organizma) razlikuje od invalidnosti. Iako to ne znači da neke bolesti ne mogu imati kao posljedicu invalidnost to jest one mogu biti njen uzrok pa se tako medicine ne isključuje iz diskursa.

„Reprezentacija osoba s invaliditetom vrši se nekovrsnim reduciranjem života. Svi pristupi unutar istraživanja invaliditeta shvaćaju invaliditet kao manjinski identitet, ali su njihove polazne pozicije, interesi i metodologija bitno različiti i tiču se, na primjer, odnosa kulture i identiteta, ili etikete i društvenog proizvoda, ili naglašavaju da je invalidnost manje važna identitetna oznaka na hijerarhijskog ljestvici cjelovitog identiteta, ili se usredotočuju na stvaranje diskursa o invaliditetu kroz jezik.“ (Peternai Andrić, 2019: 70). Heterogenim postupcima koji su zajedničko je što za cilj imaju da ospore i promijene shvaćanje identiteta koje je uglavnom stereotipizirano u društvu.

3. PRIKAZ INVALIDITETA U FILMU *KIŠNI ČOVJEK*

Osobe s invaliditetom su se pojavljivale i u antičkoj književnosti, gdje su likovi nerijetko bili prikazani kao osakaćeni, preosjetljivi te onesposobljeni. „Društvena nevidljivost osoba s invaliditetom dogodila se na tragu njihovog trajnog optjecaja kroz pisanu povijest“ (Peternai Andrić, 2021: 56). Prikaz invaliditeta kao dio književnosti i umjetnosti je bila uobičajena praksa, ali propitkivanje etičke, političke i estetske dimenzije invaliditeta nije bilo, to se počelo propitkivati tek u novijoj povijesti.

Film *Kišni čovjek* je još uvijek jedan od značajnih filmova koji daju detaljan uvid u osobe s invaliditetom. Pripovijedač je u 3. licu, u središtu radnje nalazi se Raymond, dok ako govorimo o njegovoj vezi s invaliditetom ona je izravna te lako uočljiva, a također Raymond je i pokretač radnje. Film započinje tako što Charles Sanford Babbitt posluje s autima. U međuvremenu saznaje da mu je otac Sanford Babbitt umro ali ne pokazuje nikakve emocije prema ocu, iz razloga što nije bio povezan s njim, dok mu je majka umrla dok je još bio dijete. Jedino što je naslijedio od oca bio je auto "Buick Roadmaster" kabriolet iz 1949 i kako on kaže "ružino grmlje". Smatrao je kako sve što je učinio nije bilo dovoljno za oca. Dok s druge strane sva ostala imovina pripala je njegovom bratu za koga on nije ni znao da postoji. Charles se prisjeća djetinjstva te njegovog prijatelja iz mašte, koji mu je dolazio pjevati kada se bojao, a zvao se „Rain man“. Na pitanje što se dogodilo sa tvojim imaginarnim prijateljem iz djetinjstva Charles odgovara: „Ništa, nego sam ja odrastao“.

Charles počinje istraživati kojoj zakladi je njegov otac ostavio nasljedstvo. U svojoj potrazi nailazi na neobičnog čovjeka pod imenom Raymond, koji je prepoznao njegov auto, tvrdeći da ga je vozio svaku subotu s ocem. Na očigled se vidi da se radi o drugačijoj osobi, jer je ponavljao kako je izuzetan vozač, iako to nije ni bio dio odgovora.

Charles saznaje da mu je Raymond brat te postavlja pitanja voditelju zaklade u vezi svoga brata "Je li lud ili retardiran?" Što pokazuje da Charles na početku ima predrasude. Sznaje se da Raymond ima Savanti sindrom što je u filmu objašnjeno pod pojmom "idiot - znalac". Takvi pojedinci su ograničeni u nekim stvarima ali da imaju i sposobnosti. Charles i dalje tvrdi da mu je brat „retardiran“ na što dobiva odgovor: „Raymond je zapravo autističan, ali odlično funkcionira". Dakle riječ je o poremećaju koji oslabi senzorni input i interpretaciju, to jest

postoji problem u komunikaciji, ne razumiju se vlastiti osjećaji na uobičajen način. Raymond ima svoje dnevne rituale koji se moraju ispuniti, također ne razumije koncept novca pa iz toga razloga ne zna što je naslijedio.

Charles odvodi Raymonda sa sobom, kako bi dobio polovicu novaca, što je otac ostavio Raymondu. Raymond ne razumije ponašanje ljudi te tako ulazi u sobu gdje su Charles i njegova djevojka vodili ljubav te je sjeo pored njih na krevet ne znajući što se događa. Charlesa je to naljutilo te mu govori kako se mora prestat ponašati kao idiot.

Koliko Charles nije imao razumijevanja prema svome bratu pokazuje i situacija u kojoj je Raymond ponavljao iste rečenice, što Charlesa živcira, pa ga brat hvata nasilno za vrat i govori mu "ne ponašaj se kao da si retardiran".

Jedna od glavnih scena gdje možemo vidjeti Raymondov talent je onaj u restoranu. Raymond je zahtijevao da ima čačkalice na stolu te mu konobarica donosi čačkalice, ali su joj se slučajno isipale na pod, a on ih je u trenutku izbrojao koliko ih je. Charles koristi Raymondove talente kako bi došao do novaca, tako da iskoristi njegovo pamćenje kako bi došao do novaca od kartaških igara.

Kasnije se ispostavlja da Raymond ima strah od vrele vode. Razlog tomu je kada je Charles bio mali opekao se na vrelu vodu i svi su mislili da je to napravio Raymond, no to nije bila istina. Raymond se u toj situaciji jako uplašio te je konstantno ponavljao rečenicu: „Vruća voda opeče bebu“ te isto tako ponavlja rečenicu "nikad ne ozljedi Charlesa Babbitta".

Kako vrijeme odmiče tako Charles počinje sve više i više voljeti Raymonda to jest sve mu se više prilagođava i prestaje biti bezobrazan prema njemu (povezao se s njim). Na kraju nije dobio skrbništvo nad Raymondom, ali ga je on promijenio te mu je obećao kako će ga posjećivati.

Raymond kako je prethodno navedeno boluje od Savanti sindroma, no također ima karakteristike autističnog poremećaja. Ljudi koji boluju od rijetkog Savanti sindroma imaju ispodprosječnu inteligenciju, no posjeduju genijalne talente i sposobnosti. Dok s druge strane autizam je neuro razvijeni poremećaj, a glavne karakteristike toga su slaba socijalna interakcija, slaba komunikacija te ponavljanje.

Film je inspiriran stvarnom osobom pod imenom Kim Peek, njega je utjelovio Dustin Hoffman u liku Raymond Babbitt. Njegov invaliditet bio je isti kao i kod Raymonda. Što se tiče Raymondovih osobina koje možemo vidjeti, one bi prije svega bile: ponavljajuće ponašanje, nespretnost je u socijalnim situacijama, nefleksibilan je, teško prepoznaje emocije drugih, rigidan je itd.

Naslov se može tumačiti te za cilj ima da aludira kako autizam funkcionira. „ Naslov također ima za cilj aludirati na činjenicu da postoji sve veći smisao u neznanstvenom pisanju i medijima, posebno da se sam autizam može na neki način okarakterizirati ili prikazati kao samostalan operativni entitet. Upotrebom izraza "funkcije autizma" želim usporediti ideju da "autizam govori", personifikaciju koja američkom temelju tog naziva omogućuje posebnu i osebniju koncepciju stanja. Kao što ću pokazati, jezik dobrotvornih udruga ili zaklada kao što je Autism Speaks sve više postaje način na koji se smatra da autizam funkcionira, pri čemu riječ ovdje prikazuje niz učinaka koje to stanje proizvodi.“¹

Autizam je postao predmetom rasprave više nego ikada prije, pod time se misli na razna znanstvena istraživanja i medijska razmišljanja. Sve je veća i potreba razumijevanja i uporabe vezano uz autizam. U suvremenom razdoblju jednadžba između funkcije i vrijednosti postala je ključnom za razumijevanje djelovanja autizma. Osobe koje su različite na vrlo funkcionalnom kraju spektra posjeduju "nevjerojatne moći usredotočenosti i koncentracije i ljubav prema sustavima što može dovesti do izvanrednih sposobnosti u matematici."² Dokaz da osobe s invaliditetom imaju veliki potencijal potvrđuje i izjava znanstvenog blog časopisa koji tvrdi da bi prenatalni test za autizam lišio bi svijet budućih genija.

Stereotipna povezanost između matematike, savantizma i autizma je deprimirajuće poznata, ali važniji je način na koji ideja o "visoko funkcionalnom" konstruira uporabnu vrijednost stanja. Činjenica je da je rasprava o kvaliteti života osoba s invaliditetom obavijena jezikom funkcije, te im ograničava mogućnosti da smisljeno djeluju i da se smisljeno izražavaju.

Film nam pruža dobar uvid u to kako se autizam sve više i više prihvaća kao kulturni narativ, to jest stanje shvaćeno putem konstruirane ideje što jest, te su pojmovi funkcije smješteni

¹ Murray, Stuart, *The function of autism*; <https://dsq-sds.org/article/download/1048/1229>

² Murray, Stuart, *The function of autism*; <https://dsq-sds.org/article/download/1048/1229>

u središte. Važno je također za naglasiti da je film nastao 1988 godine, u današnje vrijeme se puno više zna o autizmu, nego što se to znalo prije 34 godine.

„Funkcija autizma u novoj produkciji Kišnog čovjeka nije nimalo progresivna. Snaga onoga što je James T. Fisher nazvao "pričom o pretvorbi" autizma, "zapisom potrage za transformiranim ili iskupljenim ja", još uvijek prevladava. Enigma fiktivne autistične prisutnosti i dalje djeluje, kao u klasičnoj protetici narativ invaliditeta, informirati ne autističnu većinu i ostaviti je navodno mudrijom.“³

3.1. Društveni pristup osobama s invaliditetom

„Društvo ne brine o različitim, kada ih društvo „onemogućuje“ nehomičnim ili hotimičnim isključivanjem ili diskriminiranjem, tvorbom najraznovrsnijih afektivnih, osjetilnih, kognitivnih ili arhitektonskih barijera.“ (Peternai Andrić, 2021: 56)

Društvo je ono što sprječava različite osobe da u životu sudjeluju svakodnevno i aktivno. Neka istraživanja tvrde kako treba nešto poduzeti kako bi se ljudi s invaliditetom više uključili u društvo. Rezultati takvih istraživanja su da se 95% ljudi slaže s ovom tvrdnjom. Društvo često zna biti netolerantno, iz tog razloga je vrlo važno educirati ljude na svim razinama. Osobama s invaliditetom treba osigurati osjećaj korisnosti, individualni pristup, ostvarivanje svih ljudskih prava i ravnopravnost.

Dakle društvo nameće invaliditet, a rezultat toga je da se osobe s invaliditetom izoliraju te se isključuju i povlače se u sebe, bez sudjelovanja u društvu. Nedvojbeno je invaliditet nekakav oblik tjelesnog ili psihičkog oštećenja, no kao što je prethodno objašnjeno, on je društveni proces. Društvo stvara barijere, diskriminiranja te isključivanja. „...ako uloga što ju je pojedinac zauzeo nije kompatibilna s odgovarajućim vrijednosnim poretkom, društvo djeluje u namjeri reguliranja ili preusmjeravanja identitete tvorbe, subjekte marginalizira ili stigmatizira.“ (Peternai Andrić, 2019: 180)

Društvo se može usporediti i sa izrekom „tko je jači taj tlači“ iz razloga što je društvo produkt odnosa moći. „Društvo bi trebalo osigurati okolnosti za sudjelovanje subjekata s različitim stavovima, vjerovanjima, tjelesnim i kognitivnim sposobnostima, uključiti invalide, otvoriti

³ Murray, Stuart, *The function of autism*; <https://dsq-sds.org/article/download/1048/1229>

ima poziciju za govor i djelovanje.“ (Peternai Andrić, 2019: 246). Društvo regulira i preusmjerava tvorbu identiteta, marginalizira subjekta, te ga isključuje iz društva.

Društveni pristup osobama koje su različite jasno je prikazan u filmu. Raymond kao što je prethodno objašnjeno je osoba s invaliditetom. Od strane društva nije bio prihvaćen, bio je odvojen od ostataka obitelji, pa čak i njegov brat Charles nije imao dobar stav prema svome bratu. Raymond je izrazito dobra osoba, nije nasilna, a uz sve to izrazito je inteligentna. Problem koji je okolina vidjela u njemu je njegovo ponavljanje istih rečenica, kada nije dao očekivani odgovor na postavljeno pitanje te kada nije znao kako da reagira u danoj situaciji. Takva je situacija bila na semaforu, kada se upalilo crveno svjetlo i pisalo je stop, a on je to pročitao i stao na sredini semafora, okolina mu je odmah počela dobacivati ružne riječi, trubiti, vrijeđati ga, a nitko nije imao razumijevanja i malo se zapitao zbog čega je stao. Problem je to društva, jer često znaju biti brzopleti te reagiraju prije nego što znaju o čemu je riječ. Njegov brat Charlie također na početku nije bio baš dobar prema svome bratu, već je u nekim situacijama burno reagirao bez imalo razumijevanja, govoreći Raymondu da se prestane ponašati „kao da je retardiran“. Najviše razumijevanja prema Raymondu imala je Susanna, kojoj se ideja o iskorištavanju Raymonda u svrhu nasljeđivanja imovine od početka nije sviđala. Uporno je govorila Charlieu da bude dobar prema svome bratu jer on ne zna procijeniti što se oko njega događa. Koliko je imala pozitivan stav prema Raymondu potvrđuje i događaj gdje Raymond uporno čeka da mu dođe djevojka s kojom je trebao imati spoj, no ona se nije pojavila, pa je tako Susanna plesala s Raymondom u liftu i poljubila ga kako bi se on lijepo osjećao.

4. STEREOTIPI

Prvi puta se susrećemo s pojmom stereotip 1922. godine kada ga je u humanističke znanosti uveo Walter Lippmann, i to kao pristrane, protivne logici, čvrste i činjenično netočne tvorbe. „Stereotip je skup uvjerenja o tipičnim osobinama i vladanju drugih, ali i polazište za stvaranje odnosa i vladanja prema drugima, o kojima se mišljenje stvara i prije samog susreta.“ (Paternai Andrić, 2019: 278)

Lippmann je funkciju stereotipa podijelio na psihičku u kojoj je prisutan obrnuti slijed stvarnosti, dakle prvo određujemo, a zatim promatramo. Dok bi druga podjela bila društvena podjela koja ima ulogu učvršćivanja društvenog statusa stvarajući osjećaj pripadnosti. Pojavljuje se i pojam stereotipizacija, koji podrazumijeva razdvajanje na dobro i loše. Osim toga uključuje i strah od drugog, stranog ili različitog, pa se iz toga razloga u njemu uvijek pojavljuje gađenje, strah, mržnja, ismijavanje i sl. Osobe s invaliditetom se često stereotipiziraju i izbjegavaju ujedno drugoga kako bi se bolje uklopili u društvo te zbog normalizacije društvenih identiteta. Osobama s invaliditetom se ne priznaje složen identitet i mogućnost transgresije, nego ih se promatra kao esencijalne subjekte, koji su određeni „prirodom“ svojih roditelja.

Danas osobe s invaliditetom smatrane su djelom izrazite manjine te se odbacuju sveprisutni stereotipi o različitim (fizički ili psihički) osobama kao neprivlačni, defektni i opterećujući. Stereotipne reprezentacije invaliditeta usmjeravaju zdravstvenu skrb u smjeru, koji podrazumijeva fokus na biomedicinske lijekove. Umjesto da se društvo prilagođava u svrhu zadovoljavanja tjelesnih potreba, medicinske intervencije imaju za cilj izliječiti „nenormalno“ tijelo. Kao što primjećuje Bauman kada govori o bremenu identiteta: „Na drugom se polu gužvaju oni kojima je zapriječen pristup izboru identiteta, ljudi kojima se ne daje mogućnost odlučivanja o vlastitim preferencijama. Na njih se na koncu stavlja breme identiteta što ih nameću i zadaju drugi; identiteta na koji su i sami ogorčeni ali koje im nije dopušteno odbaciti i kojih se ne uspijevaju riješiti. Identiteta koji stvaraju stereotipe, ponižavaju, dehumaniziraju, stigmatiziraju...“ (Bauman 2009:37)

Stereotipi se uglavnom javljaju gdje je odnos snaga neravnomjeran, a djeluju kao mehanizam isključivanja iz grupe. Stereotipi smanjuju određenu osobu, smanjuju njihove

vrijednosti i kvalitete te često inzistiraju na tome da se identitetne razlike prikažu kao prirodne.

Stereotipi mogu biti pozitivni i negativni, a vrlo je bitno razlikovati generaliziranje i stereotipiziranje. Stereotipi isključuju subjektivu individualnost i oblikuju: “uvriježenu, krutu predstavu i mišljenje o nečemu, o nekom dijelu stvarnosti u kojoj ljudi djeluju, koje vremenom postaje slijepo zastupano viđenje(shvaćanje) stvarnosti” (Lavić 2014: 677).

Pojmovi stereotip i predrasuda usko su povezani i međusobno se isprepliću. “I predrasude i diskriminacija često počivaju na stereotipima o pojedinim skupinama ljudi. /.../ Kada stereotipi podrazumijevaju negativne ili pozitivne evaluacije društvenih skupina, postaju oblik predrasude, a kada se provode u djelo, postaju diskriminacija” (Peternai Andrić, 2019: 221) te tako “ljudi mogu imati pozitivne predrasude o skupinama s kojima se identificiraju” (Peternai Andrić, 2019: 221)

Stereotipi vezani za osobe s invaliditetom se često javljaju u svrhu upotpunjanja atmosfere te reprezentacije rijetkosti, i to kao „superbogalj“, kao vlastiti i jedini neprijatelj, kao predmet ismijavanja, kao teret za ostatak društva. Stereotipi su uvijek nekoj mjeri vezani uz gađenje, mržnju, strah, ismijavanje, a mogu biti i okidač sukoba. Znanje se također može odraziti na ponašanje, „Znanje nije jamstvo dobrog ponašanja, ali neznanje može biti jamstvo lošeg. Naš svijet obiluje priprostim stereotipovima koji se tiču kulturne i vjerske pripadnosti” (Nussbaum, 2012: 104)

Stereotipi su naizgled upečatljivi, jednostavno shvatljivi oblici reprezentacije, no mogu sažeti popriličan broj informacija te konotacija. Stereotipi predstavljaju svođenje pojedinca i cijele društvene kategorije na preuveličane osobine. Stereotip je prenaglašen, krut, simplificiran, nefleksibilan, čvrst, postojan, usađen, subjektivan...

Što se tiče stereotipa prikazanih u filmu prije svega trebalo bi ponovo izdvojiti situaciju gdje Charlie na prvi pogled vidi da Raymond drugačiji, no on ga naziva retardiranim, iz čega možemo vidjeti predrasude koji se vežu uz autizam. Također jedan dobar primjer stereotipa je na kraju filma, kada doktor koji je vodio razgovore s Raymondom, ispituje Raymonda gdje želi ostati živjeti. Raymond ne daje konkretne odgovore na pitanja, a doktor sve više povisuje ton. Dakle on je kao doktor sve više povisivao svoj ton s čime nije pokazao previše

razumijevanja prema različitim osobama. O likovima s aspekta invaliditeta treba razmišljati kao da su oni dio društva što i jesu, te treba imati razumijevanja prema njima, što u filmu i nije bio baš slučaj.

4.1. Stigma

Pojam stigme se odnosi na negativna obilježja osobe, razlog tomu je dijagnoza psihičke ili fizičke različitosti. Stigma je usko povezana s predrasudama to jest sa negativnim stavovima, utemeljeni na činjenicama koje su pogrešno shvaćene. Ona se može promatrati kao odnos atributa i stereotipa.

“Stigma predstavlja pogled na život, skup osobnih i društvenih tvorevina, skup društvenih odnosa i skup društvenih veza, ona je oblik društvene stvarnosti” (Peternai Andrić, 2019: 191) Stigma je kroz godine imala mnoštvo značenja: u antičkoj grčkoj stigma se odnosila na isticanje tjelesnih obilježja, koja su bila neobična te također pri isticanju lošeg moralnog statusa(izdajnik, kriminalac itd.). U kršćanstvu stigma je bila pokazatelj tjelesnog poremećaja te je isto tako imala i metaforičku oznaku svetosti. U današnjem vremenu stigma se više može povezati s antičkim shvaćanjem pojma stigme.

Stigma se može svrstati u tri tipa: 1. tjelesna stigma, koja podrazumijeva različite deformacije na tijelu. 2. slabost karaktera, koja podrazumijeva vjerovanja i stavove. 3. vjerska i nacionalna stigma koja je nasljedna po naravi. Zbog različitosti dolazilo je i do tvrdnje gdje „normalni“ stigmatiziraju „nenormalne“ i to do te mjere da su bili određeni kao „ne ljudsko biće“.

„Stigma utječe na strukturu oko pojedinca dovodeći ga i izlažući nizu nepovoljnih okolnosti.” (Peternai Andrić, 2019: 188). Posljedica toga su brojne diskriminacije, koje umanjuju kvalitetu života te može prouzrokovat kroničan izvor stresa, što dovodi do negativnih posljedica na tjelesno i mentalno zdravlje. Tako da svaki oblik stigme utječe na tvorbu identiteta.

Stigma je zrcalo društva i kulture u njoj se odražava: proces, vlasništvo, osjećaji i oblik društvene kategorizacije. Glavni razlog pojave stigme leži u neznanju, praznovjerju te strahu od nepoznatog.

Stigma se pojavljuje i u filmu dakako, prije svega ona se vezuje za Raymonda, no on ne shvaća taj pojam niti može raspoznati situaciju u kojoj ga je netko stigmatizirao. Primjer tome je i kada ga Charlie naziva ludim i glupim, no on ne shvaća to niti to izaziva kakvu reakciju kod njega, što bi kod drugih osoba vjerojatno izazvalo neku vrstu reakcije. Isto tako Raymond je bio stigmatiziran i od strane svoga oca, naime njegov otac ga je odvojio od ostatka obitelji stavio ga je u ustanovu, gdje nije imao dodira sa svojim bratom Charliem pa ga iz toga razloga on nije ni poznao. Razlog zbog kojeg je bio izdvojen od ostatka obitelji je već prethodno spomenut, no prije svega njihov otac je smatrao, da Raymond predstavlja opasnost za Charliea pa ga je odvojio, što je bila kriva procjena jer je Raymond bio jako pristojan.

4.2. Binarne opozicije

Što se tiče binarnih opozicija za njih možemo reći da su oni parovi povezanih pojmova koji su međusobno suprotnog značenja. „Derrida upozorava da proizvedene binarne opozicije nikada nisu neutralne, nego reflektiraju odnose moći, “nasilnu hijerarhiju” koju treba podvrgnuti dekonstrukciji. Samu razliku treba shvatiti kao spoznajni uvjet, kao “nespoznatljivu” (Peternai Andrić, 2019: 100)

Naravno i u filmu se pojavljuju binarne opozicije kao što su normalno/nenormalno te dobro roditeljstvo/loše roditeljstvo. Nenormalno bi prije svega bio početan odnos između Raymonda i Charliea, u kojem je na prvom mjestu bio novac, te upravo to ponašanje koje je imao prema svome starijem bratu. Normalno u filmu bi bio njihov kasniji odnos, u kojem je Charlie zavolio svoga brata. Loše roditeljstvo je također prisutno u filmu, najbolji primjer tome je odnos Charliea i njegovog oca. Naime Charlie i njegov otac nisu bili u dobrom odnosu i godinama se nisu vidjeli niti čuli, te mu iz toga razloga nije ostavio gotovo ništa od bogatog nasljedstva. Prethodno je već bilo spomenuto kako je čitav život krio Charliu da ima brata, što je također primjer lošeg roditeljstva. Primjer dobrog roditeljstva se u filmu pojavljuje ali ne na razini na kojoj se pojavljuje loše roditeljstvo. Naime otac je Raymonda smjestio u posebnu ustanovu koja skrbi o različitim, no on ga je ipak posjećivao, donosio mu je darove, knjige, davao mu je da vozi njegov auto itd.

5. ZAKLJUČAK

Film *Kišni čovjek* prikazuje lik Raymonda koji je različit od ostalih, zato što ima autizam te Savanti sindrom. Zahvaljujući svojim sposobnostima on s lakoćom rješava sve zadatke koji su vezani uz matematiku i uz dobro pamćenje. Raymond je dobar i pristojan, ali također je i osebujno privlačan, djelom zbog njegove komične upotrebe eholalije te ponavljanja istih izraza kao što su: „Ja sam izvrstan vozač“ i „K-Mart je sranje“. Ukratko, Raymond je različit od većine.

Film je nastao 1988. godine, tada se nije znalo o autizmu tako puno koliko se zna danas, 34 godine kasnije. Čitajući komentare, recenzije, preporuke i slično o filmu može se doći do zaključka da se stvorila slika o autizmu koja nadilazi stereotipe. No, to ne vrijedi za sve ljude, iz razloga što su stereotipi i dalje prisutni, a najviše takvih stereotipa proizlazi iz neznanja. U filmu ne dolazi do transgresije identiteta, nego se mijenjaju likovi oko Raymonda. Primjer toga je već prethodno naveden, a tiče se njegovog brata Charliea koji je na početku bio bezobrazan prema svome bratu, a kasnije ga je zavolio. Također primjer Charlieve promjene prema Raymond u potvrđuje i činjenica da je odbio dvjesto pedeset tisuća dolara, u zamjenu da vrati brata odakle ga je prvotno oteo. Film ima i svoj širi društveni učinak, jer naime poslije snimljenog filma *Kišni čovjek* počelo se sa sve više istraživanja vezanih uz autizam pa tako i uz ostale invaliditete (psihičke ili fizičke).

Film je stvorio sliku koja nadilazi stereotipe, ali je također i pokrenuo neke stereotipe. „*Kišni čovjek* također je pokrenuo stereotipe Savanta i Yardsticka koji, kao što pokazuju poglavlja Murrayja i Anthonyja Bakera, još uvijek dominiraju filmskim prikazima autizma. Takvi filmovi odabiru jednu ili dvije karakteristike (obično pametno pamćenje ili matematičke vještine i eholaliju) i uspravljaju ih u jednodimenzionalne portrete autista.“(Osteen, 2008: 30)

U romanima, predstavama, biografijama, te filmovima likovi s invaliditetom dolaze kao primjer pokazujući kako se te osobe s invaliditetom osjećaju, komuniciraju, ponašaju te kako doživljavaju život. Likovi s invaliditetom služe poput leće koja publici želi prikazati i definirati „nedostatak“ koji imaju. „*Kišni čovjek* (1988.) pokazao se kao primarni definicijski tekst što reprezentira poremećaje iz autističnog spektra. Ljudi sada koriste izraz "kišni čovjek" za opisivanje pojedinaca koji pokazuju autistične karakteristike; pojam označava autizam općenito“(Osteen, 2008: 229).

6. LITERATURA

1. Bauman, Zygmunt (2009) Identitet : Razgovori s Benedettom Vecchijem. Zagreb: Naklada Pelago.
2. Davis, Lennard, J. Ur. The Disability Studies Reader, Routledge, 2014.
3. Hall, Alice, Literature and disability. Routledge, 2016.
4. Heilderberg University, Pfleiderer Humanities Showcase, 2020.
5. Lavić, Senadin (2014) Leksikon socioloških pojmova. Sarajevo: Fakultet političkih
6. Nussbaum, Martha C. (2012) Ne profitu: zašto demokracija treba humanistiku. Zagreb: AGM.
7. Osteen, Mark. Autism and Representation, New York, 2008.
8. Peternai Andrić, Kristina. Pripovijedanje, identitet, invaliditet. Zagreb: Meandarmedia, 2019.
9. Peternai Andrić, Kristina. Invaliditet u književnosti, književnost u invaliditetu, Plenarno predavanje, Zbornik radova, Akademija za umjetnost i kulturu, Osijek, 2019.

Internetski izvori:

1. Murray, Stuart, The function of autism (Datum pristupanja: 25.08.2022) <https://dsq-sds.org/article/download/1048/1229>
2. Šutalo, Branimir (2014), Sve što smo doznali o autizmu u filmu 'Kišni čovjek', IN Portal (Datum pristupanja: 25.08.2022.) <https://www.in-portal.hr/in-portal-news/kultura/3165/branimir-utalo-to-smo-sve-doznali-o-autizmu-u-filmu-kisni-covjek>
3. Bosak, Josipa (2017), Je li Kišni čovjek ili Sheldon Cooper?, UMO Igraonica (Datum pristupanja: 25.08.2022.) <https://www.umoigraonica.com/blog/je-li-kisni-covjek-ili-sheldon-cooper/>